

I

Τα πρώτα χρόνια στο χωριό Μπογάζκιοϊ – Ο Μεγάλος Πόλεμος

Σκέφθηκα να γράψω τη βιογραφία μου για τα παιδιά και τα εγγόνια μου. Είναι χρήσιμο, πιστεύω, να γνωρίζουν οι απόγονοι τις ρίζες της οικογένειάς τους.

Το γενεαλογικό μας δέντρο έχει τις ρίζες του σ' ένα χωριό της Ανατολικής Θράκης, το Μπογάζκιοϊ*, 24 χιλιόμετρα δυτικά της Κωνσταντινούπολης (Εικόνα 1). Bogaz στα τουρκικά σημαίνει κλεισούρα, δηλαδή φαράγγι, χαράδρα, πέρασμα ανάμεσα σε βουνά και κοιό είναι το χωριό. Πράγματι, το χωριό είναι κτισμένο σε μια κοιλάδα, ανάμεσα σε βουνά. Την κοιλάδα την διασχίζει ο ποταμός Βορβύσης (Αλίμπεης) που εκβάλλει στον Κεράτιο Κόλπο στην Κωνσταντινούπολη.

Στο χωριό αυτό, που είναι κτισμένο στην αριστερή όχθη του ποταμού, γεννήθηκα στις 23 Δεκεμβρίου 1906. Την χρονολογία αυτή την είδα καταγραμμένη σ' ένα βιβλίο που κρατούσε ο πατέρας μου σχετικά με τα γεγονότα της οικογένειας. Το όνομα

* Boğazköy στα τουρκικά. Αυτό το όνομα διατηρείται και σήμερα

Εικόνα 1. Χάρτης Ανατολικής Θράκης με ελληνικά και τουρκικά τοπωνύμια. Το Μπογάζιοι διακρίνεται σε κύκλο.

Από την έκδοση του Πολιτιστικού Αναπτυξιακού Κέντρου Θράκης (ΠΑΚΕΘΡΑ), Χάρτης αριθ 7, Ανατολική Θράκη – Ιχνηλασία, Ξάνθη 2001.
 Άδεια αναδημοσίευσης από το ΠΑΚΕΘΡΑ

του πατέρα μου ήταν Κωνσταντίνος και της μητέρας μου Φωτεινή. Το επίθετο Αρβανιτάκης προερχόταν από τον παππού μου τον Νικόλα, που καταγόταν από το Αργυρόκαστρο και η οικογένειά του είχε τις ρίζες από την Βόρειο Ήπειρο, που λεγόταν τότε Αρβανιτιά. Έτσι το όνομα του παππού μου ήταν Νικόλας ο Αρβανίτης. Από το όνομα αυτό πήρε η οικογένεια το επίθετο Αρβανιτάκης.

Η οικογένειά μας ήταν πενταμελής, οι γονείς και τα τρία παιδιά, ο Σπύρος, που ήμουν ο μεγαλύτερος, και οι αδελφές μου Αναστασία και Εριφύλη (Εικόνα 2).

Εικόνα 2. Φωτογραφία της οικογένειας Κωνσταντίνου και Φωτεινής Αρβανιτάκη. Στη δεύτερη σειρά από αριστερά διακρίνεται ο πατέρας του Κωνσταντίνος, η μητέρα του Φωτεινή και η Ζωή, γυναίκα του αδελφού του δασκάλου Δημητρίου. Στη πρώτη σειρά από αριστερά διακρίνεται ο Παναγιώτης, γιος της Ζωής, η αδελφή του Εριφύλη, ο Σπύρος στη (μέση), η αδελφή του Αναστασία και η Μαρία, κόρη της Ζωής. Η φωτογραφία ελήφθη στις 26 Ιουλίου 1920, ημέρα εορτής της Αγίας Παρασκευής

Ο πατέρας μου ήταν προοδευτικός άνθρωπος και πολύ εργατικός. Είχε το καλύτερο καφενείο του χωριού, που το έκτισε μόνος του. Γνώριζε και αγαπούσε τη δουλειά του, που την έκανε με μεράκι. Την είχε μάθει μικρός, όταν δούλευε βοηθός σε καφενεία της Πόλης. Εκεί έμαθε και την τέχνη του κουρέα, γιατί τότε οι καφετζήδες ήταν και κουρείς. Στο καφενείο τα είχε όλα σε τάξη και έλαμπαν από καθαριότητα. Τον παππού μου τον Νικόλα δεν τον γνώρισα, διότι πέθανε πριν γεννηθώ. Ούτε την γιαγιά μου, τη μητέρα του πατέρα μου, την Αναστασία, γνώρισα, διότι και αυτή πέθανε σχετικά νωρίς, πριν αρχίσω να καταλαβαίνω τον κόσμο γύρω μου.

Θυμάμαι όμως αμυδρά την προμάμμη μου, την μητέρα της πατρικής γιαγιάς μου, που την έλεγαν Χηρίτσα, επειδή είχε χηρέψει νέα. Είχε παντρευτεί πολύ νέα, παιδί ακόμη, 13 χρονών, με ένα τσορμπατζή* του χωριού που τον έλεγαν Μπατογιάννη.

Θυμάμαι την προμάμμη μου τη Χηρίτσα, που με έπαιρνε καβάλα στους ώμους της και με πήγαινε στην άλλη γιαγιά μου την Τζοβανίνα, τη μητριά της μάνας μου, που έμενε σε άλλη γειτονιά του χωριού. Η Τζοβανίνα ήταν μητριά της μάνας μου, γιατί ο παππούς μου ο Χρήστος Τζόβενος είχε υιοθετήσει την μάνα μου από τον πραγματικό της πατέρα, που τον έλεγαν Κύρο.

Ο παππούς μου ο Τζόβενος, λοιπόν, είχε μπακάλικο σε άλλο χωριό με τουρκικό πληθυσμό που το έλεγαν Χαντέμκιοϊ, (Hademköy) στα τουρκικά, απ' όπου περνούσε η σιδηροδρομική γραμμή Σερκεζί Κωνσταντινούπολης και Γσατάλτζας. Θυμάμαι πολύ καλά τον παππού μου τον Τζόβено, τη γιαγιά μου Τζοβανίνα και την κόρη τους Κλεάνθη. Όταν ερχόταν ο παππούς μου ο Τζόβενος στο χωριό μας, με έβαζε καβάλα στο γαϊδουράκι του και πηγαίναμε στη βρύση του χωριού, για να το ποτίσει. Θυμάμαι ακόμα τη χαρά που ένιωθα, όταν καβαλούσα το γαϊδουράκι. Τα παιδικά μου προσχολικά χρόνια τα πέρασα παίζοντας με

* Από την τουρκική λέξη *zorba*, που σημαίνει πρόκριτο της τοπικής κοινωνίας. Η έννοια τσορμπατζής, εκτός από την κοινωνική θέση, σήμαινε και οικονομική ευρωστία.

άλλα παιδιά της ηλικίας μου στη γειτονιά όπου έμενε η γιαγιά Τζοβανίνα.

Μια φορά, πριν ακόμα αρχίσω να πηγαίνω σχολείο, θα ήμουν τότε 5 χρονών, παρακολουθούσα ένα παιχνίδι που λεγόταν ομάδες ή ομάδες, που το παίζανε μεγαλύτερα παιδιά. Η ομάδα είναι μία στρογγυλή πέτρα που βάλλεται από ένα σημείο, για να πετύχει ένα συγκεκριμένο σημάδι ή άλλο αντικείμενο. Κάτω από το σημάδι (πέτρα ή ξύλο) έβαζαν δεκάρες. Αυτός που πετύχαινε τον στόχο κέρδιζε τους παράδες. Εκεί λοιπόν που παρακολουθούσα το παιχνίδι η μάνα ενός από τα παιδιά που έπαιζαν φώναξε τον γιο της, για να πάει στο μπακάλικο. Ο γιος της που ήταν απορροφημένος από το παιχνίδι δεν την άκουσε και αυτή οργισμένη έβγαλε το τσόκαρο και το έριξε με ορμή στο γιο της. Για κακή μου τύχη όμως χτύπησε εμένα στο κεφάλι, σχίστηκε το δέρμα και προκάλεσε βαθύ τραύμα. Άρχισε να τρέχει αίμα και με πήγανε σπίτι, ενώ σπαρταρούσα από τον πόνο. Ήλθε ο πατέρας μου, καθάρισε το τραύμα και με πήγε σε γιατρό στην Πόλη. Ο γιατρός έραψε το τραύμα, έβαλε επίδεσμο και κάναμε αλλαγές. Το τραύμα όμως μολύνθηκε, πήγαμε πάλι στο γιατρό στην Πόλη, το καθάρισε από το πύο και τελικά επουλώθηκε. Το σημάδι όμως έμεινε, μια βαθιά ουλή στην αριστερή πλευρά του κεφαλιού μου.

Το 1912 κηρύχθηκε ο Α΄ Βαλκανικός Πόλεμος. Το χωριό γέμισε τουρκικό στρατό που έφθασε για ενισχύσεις. Ο βουλγαρικός στρατός με τις αλλεπάλληλες νίκες επί των Τούρκων είχε φθάσει στην Τσατάλτζα, (Μέτρες στα ελληνικά) και απειλούσε την Κωνσταντινούπολη. Το χωριό μας το Μπογάζκιοϊ ήταν κέντρο στρατιωτικών επιχειρήσεων με τουρκικό στρατό και ιππικό. Η αμυντική γραμμή των Τούρκων, για να αναχαιτίσουν την προέλαση των Βουλγάρων να καταλάβουν την Κωνσταντινούπολη, μετατέθηκε από την Τσατάλτζα στο Χαντέμκιοϊ. Το χωριό μας, που βρισκόταν σε οχυρωματική γεωγραφική θέση, από τα βουνά που το περιέκλειαν, έγινε έδρα του ανώτατου διοικητή του τουρκικού στρατού. Θυμάμαι την τουρκική στρατιωτική μπάντα που παρέλαυε μπροστά στο σπίτι του πασά παίζοντας εμβα-

τήρια στην έπαρση και στην υποστολή της τουρκικής σημαίας. Βλέπαμε τους τούρκους αξιωματικούς που περνούσαν έφιπποι στη γειτονιά της γιαγιάς μου Τζοβανίνας. Μετά την ανακωχή και τη λήξη του Α' Βαλκανικού Πολέμου τα τουρκικά στρατεύματα αποχώρησαν από το χωριό μας.

Την επόμενη χρονιά 1913-14 άρχισα το Δημοτικό Σχολείο. Δάσκαλος ήταν ο θείος μου Δημήτριος Αρβανιτάκης, αδελφός του πατέρα μου. Ήταν ένας όμορφος άνδρας με υψηλό ανάστημα. Είχε λάβει καλή εκπαίδευση σε μια ανώτερη Εκκλησιαστική Σχολή στην Κωνσταντινούπολη. Ήταν επίσης καλός ψάλτης με μελωδική φωνή και έπαιζε βιολί. Ήταν προοδευτικός και εργατικός, αλλά και αυστηρός, μερικές φορές σε βαθμό σκληρότητας. Με τη μικρότερη αταξία ή την αδυναμία να ανταποκριθούμε στο μάθημα η ποινή ήταν ξύλο στα χέρια και μερικές φορές στα πόδια, που ήταν ιδιαίτερα οδυνηρό. Θυμάμαι μια φορά που με έστειλε να φέρω νερό από τη βρύση με ένα γυάλινο κανάτι. Στο δρόμο παραπάτησα και το κανάτι έσπασε. Γύρισα στο σχολείο με άδεια χέρια. Ο θείος μου θύμωσε με το παράπτωμά μου και με ξυλοφόρτωσε «δεόντως».

Στο θέμα της πειθαρχίας δεν έκανε διακρίσεις ανάμεσα στους μαθητές του. Ήταν ακριβοδίκαιος σε όλους! Η αλήθεια ήταν ότι ήμουν άτακτο παιδί και συχνά με τιμωρούσαν με ξύλο ο πατέρας και ο θείος μου ο δάσκαλος. Τα χρόνια εκείνα η αυστηρότητα έφθανε σε βαθμό σκληρότητας και η σωματική ποινή με το ξύλο ήταν το κύριο παιδαγωγικό μέσο που χρησιμοποιούσαν οι δάσκαλοι αλλά και οι γονείς.

Το Δημοτικό Σχολείο ήταν κτισμένο στο υψηλότερο σημείο του χωριού. Ήταν ένα μονόροφο κτίριο με δύο αίθουσες διδασκαλίας. Στο ισόγειο ήταν οι αποθήκες. Από το ισόγειο με μια μικρή σκάλα ανέβαινες στη σάλα, που ήταν μεταξύ των δύο αιθουσών διδασκαλίας. Πίσω από τη σάλα ήταν μια αποθήκη, όπου τοποθετούσαμε τα παπούτσια μας, όταν έβρεχε και ήταν λασπωμένα. Στην τάξη πηγαίναμε χωρίς παπούτσια, για να μην λερώσει το δάπεδο. Μπροστά στο σχολείο είχε μια μικρή αυλή,

όπου πηγαίναμε στα διαλείμματα. Στην αυλή υπήρχε μια φλαμουριά με πυκνό φύλλωμα σε σχήμα ομπρέλας. Από ένα κλαδί της φλαμουριάς ήταν κρεμασμένο ένα σιδερένιο σήμαντρο που το χτυπούσε ο θεός μου ο δάσκαλος, το πρωί στην έναρξη και το απόγευμα στη λήξη των μαθημάτων.

Κάτω από το σχολείο ήταν μια άλλη μεγαλύτερη αυλή, όπου κάναμε γυμναστική ή παίζαμε διάφορα παιχνίδια. Απέναντι από αυτή την αυλή ήταν η παλαιά εκκλησία του χωριού με το νεκροταφείο. Στο υπόστεγο της εκκλησίας ήταν ένας πάγκος, για να κάθεται ο κόσμος, και στην άκρη του υποστέγου ήταν το νεκροκρέβατο για τη μεταφορά των νεκρών. Η εκκλησία αυτή χτίστηκε από καταβολής του χωριού. Είχε παλιές βυζαντινές εικόνες και το φως έμπαινε λιγοστό από τα μικρά παράθυρα.

Όταν αργότερα βελτιώθηκε η οικονομική κατάσταση με τη συμβολή των κατοίκων, το χωριό απέκτησε μια ωραία εκκλησία αφιερωμένη στην Αγία Παρασκευή (Εικόνα 3). Ήταν βασιλικού ρυθμού με ένα υψηλό καμπαναριό, πλούσιο εσωτερικό διάκοσμο, υψηλές κολόνες και ένα καλοδουλεμένο ξυλόγλυπτο τέμπλο. Όταν πηγαίναμε να εκκλησιασθούμε ή στις θρησκευτικές γιορτές, μέναμε έκθαμβοι με τα παιδικά μας μάτια, από το μεγαλείο και την υποβολή του χώρου και τη φωτοχυσία των πολυελαίων. Ο θεός μου έφελνε στη λειτουργία με τη μελωδική του φωνή και με έβαζε δίπλα στον κανονάρχη, για να απαγγέλλω τον Απόστολο, αλλά δεν τα κατάφερα καλά, διότι δεν υπήρξα καλλίφωνος.

Η εκκλησία μας γιόρταζε στις 26 Ιουλίου, ημέρα της Αγίας Παρασκευής. Γινόταν μεγάλο τριήμερο πανηγύρι με ολονύκτια γλέντια, χορούς και μουσικές. Ερχόταν πολύς κόσμος από τα γειτονικά χωριά, ακόμα και από την Πόλη. Η θεία λειτουργία γινόταν στο εξωκλήσι της Αγίας Παρασκευής, που ήταν σε μια όμορφη τοποθεσία με δυο πανύψηλα δέντρα, έναν τεράστιο αιωνόβιο πλάτανο και μια υψηλή βελανιδιά. Κάτω από τα δέντρα ήταν το αγίασμα και η κρήνη. Αυτά τα δύο δέντρα, μνημεία της φύσης, ήταν τα υψηλότερα στο χωριό. Πιθανόν να τα φύτεψαν οι πρώτοι κάτοικοι του χωριού που εγκαταστάθηκαν στην πε-

Εικόνα 3. Το κτίριο του ναού της Αγίας Παρασκευής δίπλα στον ποταμό Βορβύση (Αλίμπη). Σήμερα είναι αποθήκη του Δήμου Μπογάζκιοϊ με πρόσφατες κατασκευές μπετόν στο εσωτερικό και παρακείμενο τέμενος. Από την έκδοση του Πολιτιστικού Αναπτυξιακού Κέντρου Ξάνθης (ΠΑΚΕΘΡΑ), Χάρτης αριθμ. 7, Ανατολική Θράκη, Ιχνηλασία, Ξάνθη 2001. Άδεια αναδημοσίευσης από το ΠΑΚΕΘΡΑ

ριοχή μετά την άλωση της Κωνσταντινούπολης το 1453. Η τοποθεσία παρείχε ασφάλεια, διότι περικλειόταν από βουνά. Το χωριό δε φαινόταν από τον δημόσιο δρόμο. Λόφοι με θάμνους και δέντρα αποτελούσαν ένα φυσικό προπέτασμα, που έκρυβε τη θέα.

Η πρόσβαση στο χωριό ήταν από μια διακλάδωση του δημόσιου δρόμου ανάμεσα σε μια απόκρημνη πλαγιά. Στο σημείο αυτό ήταν ο νερόμυλος με τις κερασιές και οι μπαχτσέδες*. Το χωριό ήταν απέναντι από το ποτάμι, που το περνούσαμε με μια γέφυρα. Στα αριστερά υψωνόταν ένα βουνό που το λέγανε Πύργο. Στην κορυφή του Πύργου ήταν ένα πλάτωμα, όπου πήγαιναν

* Από την τουρκική λέξη bahçe, που σημαίνει κήπος, περιβόλι

τα κορίτσια τις γιορτές και χόρευαν. Από το σημείο αυτό φαινόταν όλο το χωριό με τα 400 περίπου σπίτια, τους μπαχτσέδες, τη μεγάλη εκκλησία, το σχολείο και τα βουνά απέναντι, που σαν φύλακες προστάτευαν το χωριό μας από την άγρια βαρucheιμωνιά και τους Τούρκους κατακτητές, όπως τότε πιστεύαμε.

Πέρα από τα δυτικά του χωριού, που ήταν τα χωράφια και τα αλώνια, ήταν ένα μικρό τουρκικό χωριό που το λέγανε Μπουκλουτζέ. Οι κάτοικοι ήταν φιλήσυχοι και έρχονταν με τα γαϊδουράκια τους να κάνουν τα ψώνια τους στα μαγαζιά του χωριού. Στην αριστερή πλευρά του ρέματος ήταν τα αμπέλια και σε μισή ώρα δρόμο ήταν το ελληνικό χωριό Παππού ή Αρναούτκιοϊ (στα τουρκικά Arnavutköy). Μισή ώρα δρόμο πιο πέρα ήταν το άλλο ελληνικό χωριό, το Αγιασματάκι (Taşoluk στα τουρκικά). Αυτά τα τρία χωριά, το Μπογάζκιοϊ, το Αρναούτκιοϊ και το Αγιασματάκι, ήταν τα μόνα χωριά της Ανατολικής Θράκης που είχαν αμιγή ελληνικό πληθυσμό.

Στην γύρω περιοχή ήταν τα τουρκικά χωριά, χωρίς όμως οι κάτοικοί τους να μας ενοχλούν ή να δημιουργούν προβλήματα. Είχαμε γενικά καλές σχέσεις με τον τουρκικό πληθυσμό. Μερικές φορές επισκέπτονταν τα χωριά μας τζανταρμάδες*, που πήγαιναν στον μουχτάρη**, του παρέδιδαν τα χαρτιά με τους φόρους, τους παρείχε φιλοξενία και έφευγαν ικανοποιημένοι, περισσότερο ως επιστάτες παρά ως εκπρόσωποι της οθωμανικής εξουσίας. Η παρουσία τους στο χωριό δεν προκαλούσε φόβο ούτε στους μικρούς ούτε στους μεγάλους.

Την εποχή εκείνη δεν είχαμε την αίσθηση ως Έλληνες ότι ήμασταν υπόδουλοι, μιλούσαμε ελεύθερα τη γλώσσα μας, πηγαίναμε στην ορθόδοξη εκκλησία, παρακολουθούσαμε τη θεία λειτουργία στα ελληνικά, τελούσαμε τα μυστήρια σύμφωνα με τους κανόνες της θρησκείας μας και διδασκόμασταν την ελληνική γλώσσα στα σχολεία.

Η ελληνική συνείδηση και η θρησκευτική ταυτότητά μας

* Από την τουρκική λέξη jadarma, που σημαίνει χωροφύλακας

** Από την τουρκική λέξη muhtar, που σημαίνει κοινοτάρχης

ήταν απόλυτες και μεταδίδονταν από γενιά σε γενιά. Δε γνωρίζαμε όμως την Ελληνική σημαία, τον Εθνικό Ύμνο και την ιστορία της επανάστασης του 1821. Αυτά τα γνωρίσαμε, όταν για πρώτη φορά το Πάσχα του 1920 εισήλθε ελληνικός στρατός στο χωριό μας και γιορτάσαμε με εθνική έξαρση την πρώτη ελευθερία από τον τουρκικό ζυγό. Αλίμονο, ήταν εφήμερη και έμεινε η πίκρα της χαμένης νοσταλγίας. Θυμάμαι ότι τότε ο δάσκαλος ο θείος μου κατασκεύασε ελληνικές σημαιοούλες, τις μοίρασε στους μαθητές και παρατεταγμένοι μπροστά στη γέφυρα κοντά στην εκκλησία υποδεχθήκαμε τους έλληνες στρατιώτες. Ο ελληνικός στρατός εισήλθε στο χωριό μας από το Χαντέμκιοϊ. Εκεί ήταν το όριο όπου είχε σταματήσει ο ελληνικός στρατός, σύμφωνα με την συνθήκη των Σεβρών, που είχε υπογράψει ο Ελευθέριος Βενιζέλος, ο μεγάλος οραματιστής της Ελλάδας των δύο ηπείρων και των πέντε θαλασσών.

Το χωριό μας το Μπογάζκιοϊ είχε συμπεριληφθεί στην περιοχή της Κωνσταντινούπολης που είχε τεθεί υπό τον έλεγχο της Αντάντ, δηλαδή της συμμαχίας Γαλλίας, Αγγλίας και Ιταλίας κατά τον Α΄ Παγκόσμιο Πόλεμο. Τότε στο χωριό μας είχε εγκατασταθεί μια μικρή δύναμη Γάλλων στρατιωτών με έναν αξιωματικό επικεφαλής που έμεναν σε κοινοτικό οίκημα δίπλα στο σχολείο.

Σε όλη την διάρκεια του Α΄ Παγκόσμιου Πολέμου, που άρχισε το 1914 και τελείωσε το 1918, τα μαθήματα διακόπηκαν και τα σχολεία παρέμειναν κλειστά. Όλοι οι άνδρες ηλικίας από 20 έως 50 ετών επιστρατεύθηκαν. Ο πατέρας μου πήρε απαλλαγή, επειδή έπασχε από κύφωση. Το καφενείο όμως έκλεισε, επειδή με την επιστράτευση δεν υπήρχαν άνδρες στο χωριό. Για να συντηρήσει την οικογένειά του, άρχισε να καλλιεργεί τα λίγα χτήματα που είχαμε. Έτσι κύλησε ο χρόνος μέχρι το τέλος του Μεγάλου Πολέμου τον Οκτώβριο του 1918. Στις 4 Οκτωβρίου 1918 η Τουρκία υπέγραψε ανακωχή, που ισοδυναμούσε με παράδοση άνευ όρων.

Στις 14 Νοεμβρίου 1918 εισέπλευσε στον Βόσπορο και αγκυροβόλησε μπροστά στα ανάκτορα Ντολμά - Μπαχτσέ μοίρα

του ελληνικού στόλου, που την αποτελούσαν το θρυλικό καταδρομικό «Αβέρωφ» και τα δύο αντιτορπιλικά «Πάνθηρ» και «Αετός».

Τον Ιούνιο του 1920 το Ανώτατο Συμμαχικό Συμβούλιο έδωσε στον ελληνικό στρατό την έγκρισή του να καταλάβει την Ανατολική Θράκη. Έτσι τον Ιούλιο του 1920 όλη Ανατολική Θράκη έως την Μαύρη Θάλασσα (Εύξεινο Πόντο) ήταν υπό τον έλεγχο του ελληνικού στρατού. Στις 28 Ιουλίου 1920 υπογράφηκε η συνθήκη των Σεβρών σύμφωνα με την οποία παραχωρούνταν στην Ελλάδα η Ανατολική Θράκη μέχρι το Χαντέμκιϊ και η περιοχή της Σμύρνης, όπου ήδη είχαν εισέλθει τα ελληνικά στρατεύματα από τον Μάιο του 1919.

Όπως ανέφερα, στα χρόνια του Μεγάλου Πολέμου, όπως λέγεται ο Α΄ Παγκόσμιος Πόλεμος, για να συντηρήσει την οικογένειά του, ο πατέρας μου άρχισε να καλλιεργεί τα λίγα χωράφια. Παράλληλα με τη γεωργία ασχολούνταν και με το εμπόριο του κάρβουνου. Τα κάρβουνα τα αγόραζε από τους χωριανούς, που ήταν ηλικιωμένοι και δεν είχαν επιστρατευθεί· τα παρήγαγαν από τα ξύλα στα βουνά. Τα κάρβουνα τα μεταφέραμε στην Πόλη και τα πουλούσαμε. Για τις αγροτικές εργασίες είχαμε δύο βουβάλια, αγοράσαμε και ένα κάρο και αλέτρι και τον Οκτώβρη οργώναμε τα χωράφια και σπέρναμε δημητριακά. Εγώ τραβούσα τα βουβάλια και ο πατέρας μου όργωνε με το αλέτρι. Τα βουβάλια δεν ακολουθούσαν όμως πάντα την ίδια κατεύθυνση και ήταν αργοκίνητα, με αποτέλεσμα να κάνουμε 10-15 μέρες, για να οργώσουμε ένα χωράφι.

Θυμάμαι με τι όρεξη καθόμασταν να φάμε το μεσημέρι και να ξαποστάσουμε μετά τον μόχθο του πρωινού. Ήταν όμορφες αυτές οι ώρες, ακόμα και στα χρόνια του πολέμου, ίσως διότι δε ζήσαμε στη μικρή μας κοινωνία τη φρίκη, και το θανατικό, διότι δε γίνονταν μάχες στην περιοχή μας. Μέσα στην αγνή φύση και στη γαλήνη της γης τις μέρες του φθινοπώρου οργώναμε και σπέρναμε τα χωράφια, για να εξασφαλίσουμε το εισόδημα της οικογένειας. Ζούσαμε μια απλή ζωή μέσα στη φύση και ήμασταν ευχαριστημένοι με το λιγοστό βίος μας, δουλεύαμε τη γη

και είχαμε τα απαραίτητα. Οι ώρες της ανάπαυσης και του ύπνου ήταν ευχάριστες μετά τον κάματο της μέρας. Το καλοκαίρι θερίζαμε τα σπαρτά και μετά αλωνίζαμε όλη την ημέρα με την αλωκάνη. Το δειλινό μαζεύαμε τα άχυρα, μετά τα λιχνίζαμε και ξεχωρίζαμε το σιτάρι από τα άχυρα, που τα μεταφέραμε στην αποθήκη για τροφή των ζώων. Έτσι ο πατέρας μου στα χρόνια του Α΄ Παγκόσμιου Πολέμου από καφετζής και κουρέας έγινε γεωργός και πωλητής κάρβουνου στην Πόλη. Με τις δουλειές αυτές εξοικονομούσαμε τα έξοδά μας και δεν πεινάσαμε, όπως άλλοι συγχωριανοί μας, διότι την εποχή εκείνη υπήρχε μεγάλη έλλειψη τροφίμων, όπως συμβαίνει σε κάθε πόλεμο.

Το καλοκαίρι του 1917 συνέβη ένα συγκλονιστικό γεγονός που χαρακτήρηκε βαθιά μέσα μου και έμεινε αλησμόνητο σε όλη μου την ζωή. Ήμουν τότε 10 χρονών. Ήταν ένα καλοκαιρινό δειλινό του Ιουλίου. Ο ήλιος έγερνε στη δύση. Τα στάχυα που τα αλωνίζαμε όλη την μέρα είχαν γίνει άχυρα. Ο πατέρας μου με έστειλε στο χωριό να φέρω τα σουργκιά, που είναι αλωνιστικά εργαλεία με τα οποία μαζεύαμε τα άχυρα σε μια άκρη του αλωνιού για λίχνισμα. Πήγα στο σπίτι και μαζί με τις αδελφές μου πήραμε τα σουργκιά και κρατώντας τα ψηλά σαν εξαπτέρυγα ξεκινήσαμε για τα χωράφια.

Από μικρός είχα μια τάση να μιμούμαι τον παπά κατά τη λειτουργία. Στο δωμάτιο, που είχε το γραφείο ο πατέρας μου υπήρχε μια μεγάλη δίφυλλη ντουλάπα, την οποία άνοιγα και έκλεινα όπως την Ωραία Πύλη στην Εκκλησία απαγγέλλοντας το Πιστεύω και το Πάτερ ημών. Έτσι λοιπόν και εκείνη την μέρα μου μπήκε η ιδέα να παραστήσω τον παπά, με αποτέλεσμα να φτάσουμε στα χωράφια αργά. Ο πατέρας μου ήταν οργισμένος και με ξυλοφόρτωσε. Η αντίδρασή μου ήταν άμεση: έκανα ένα γύρο στο χωράφι και πήρα τον δημόσιο δρόμο για την Πόλη κάνοντας νόημα στον πατέρα μου ότι φεύγω μακριά και εγκαταλείπω το σπίτι. Σκέφθηκα να καταφύγω στη θεία μου Κλεάνθη, που έμενε σε μια συνοικία στην Πόλη, που λεγόταν Ταχτά Μιναρέ, ανάμεσα στο Φανάρι και στο Μπαλατά.

Ο ήλιος είχε αρχίσει να δύει. Συνέχισα την πορεία μου με κα-

τεύθυνση την Πόλη. Στο δρόμο συνάντησα τυχαία τον θείο μου Αναστάση Δελή που γύριζε από την Πόλη με την ταλίκια του. Με ρώτησε που πάω μόνος τέτοια ώρα και δικαιολογήθηκα ότι πήγαινω στο Τσινάρ Χάνι, που το είχε ένας χωριανός, για να πάρω αγροτικά εργαλεία. Εκείνος το πίστεψε και συνέχισε το δρόμο του για το χωριό. Ευτυχώς στο δρόμο συνάντησα και άλλους γνωστούς που πήγαιναν στην Πόλη, ώσπου φθάσαμε στο Ταμπουρλού Χάνι. Εκεί στάθμευαν τα κάρα, για να ξεκουραστούν τα ζώα, και τα χαράματα ξεκινούσαν πάλι για την Πόλη.

Για να μην εγκαταλειφθώ μόνος, όταν ξεκινήσουν τα κάρα, πέρασα το χέρι μου από ένα τροχό στο πάνω μέρος του κάρου και με πήρε ο ύπνος. Όταν ξεκίνησαν τα κάρα, ξύπνησα και συνέχισα με τους αγωγιάτες μέχρι το Εντιρνέ Καπού (Edirne Capi), μια από τις πύλες του τείχους της Κωνσταντινούπολης, που λεγόταν τα Ρωμαϊκά χρόνια πύλη του Αδριανού, πριν πάρει το τουρκικό όνομα Εντιρνέ Καπού, που σημαίνει Πύλη της Αδριανούπολης. Από εκεί πήρα το δρόμο για το σπίτι της θείας μου Κλεάνθης. Γνώριζα καλά την τοποθεσία, γιατί, όταν μεταφέραμε κάρβουνα στην Πόλη, με τον πατέρα μου, την επισκεπτόμουν συχνά.

Μου άνοιξε την πόρτα η θεία μου έκπληκτη για την πρωινή μου επίσκεψη. Για να δικαιολογηθώ, της είπα ότι μεταφέραμε κάρβουνο στην Πόλη με τον πατέρα μου και πέρασα να την επισκεφθώ και να μείνω λίγο στην Πόλη. Μετά από τρεις μέρες η θεία μου έμαθε την αλήθεια, ειδοποίησε τον πατέρα μου με ένα χωριανό και επέστρεψα στο χωριό.

Σπό σπίτι συνάντησα την μάνα μου και, για να μη με μαλώσει, πρόλαβα να ανακοινώσω μια δυσάρεστη είδηση, ότι πέθανε μία συγγενής μας από ισπανική γρίππη, που την εποχή εκείνη είχε θερίσει πολύ κόσμο. Από την ισπανική γρίππη είχανε προσβληθεί η μάνα μου και η αδελφή μου Αναστασία, αλλά ευτυχώς τις μετέφερε έγκαιρα ο πατέρας μου στον γιατρό Καραμαούνα στην Πόλη και είχαν καλή έκβαση.

Έτσι έληξε η ανταρσία μου, να φύγω από το σπίτι και να περιπλανηθώ μόνος μου στην Πόλη, παιδί 10 χρονών. Ήταν μια

αντίδραση παράτολμη, άφρων και επικίνδυνη, που μπορούσε να είχε μοιραία κατάληξη. Ήταν όμως και μια πράξη αντίστασης στον πατέρα μου, ότι δεν ανεχόμουν τη σωματική τιμωρία και ότι ήμουν ικανός να φθάσω στα άκρα. Ήμουν πραγματικά άτακτος και απείθαρχος. Ο πατέρας μου είχε αυστηρές αρχές πειθαρχίας και ήθελε να μου δώσει καλή ανατροφή, αλλά με τον τρόπο του ερχόταν σε σύγκρουση με την δική μου αντίληψη. Αντίθετα η μάνα μου ήταν μαλακή, όλα μου τα συγχωρούσε και ποτέ δε σήκωσε χέρι επάνω μου, όπως έκαναν άλλες μάνες στα παιδιά τους. Μετά από το γεγονός αυτό ο πατέρας μου δε με τιμώρησε ξανά.

Στα χρόνια του Μεγάλου Πολέμου σκληραγωγήθηκα αρκετά με τις παγωνιές και τα χιόνια του χειμώνα και τις ζέστες του καλοκαιριού. Σηκωνόμουν τα χαράματα με τον πατέρα μου να ανεβούμε στο βουνό, για να φορτώσουμε το κάρβουνο και να το μεταφέρουμε με το κάρο στην Πόλη και να το πουλήσουμε, για να εξοικονομήσουμε τα έξοδα του σπιτιού.

Θυμάμαι ένα βαρύ χειμώνα που γυρνούσαμε από την Πόλη. Στο δρόμο ξέσπασε χιονοθύελλα και το κάρο βούλιαζε στο χιόνι. Ευτυχώς είχαμε φθάσει κοντά στο χωριό. Ξεζέψαμε τα ζώα, πήραμε τα πράγματα στον ώμο και φθάσαμε στο σπίτι παγωμένοι. Η μάνα άναψε το μαγκάλι, στέγνωσε τα ρούχα μας, μας ετοίμασε τραχανά και ζεσταθήκαμε.

Έτσι πέρασαν τα χρόνια του Μεγάλου Πολέμου στο μικρό χωριό μας, χωρίς να έχουμε θύματα, όπως σε άλλες χώρες, όπου σκοτώθηκαν εκατομμύρια άνθρωποι.